

Det Faadalske kobberverk 1722–1749

Lars Faadal fant malmgangen

Historien om fådalsverket starter i 1722. Den 19. august 1722 viste bonden Lars Faadal et kobberfunn til Brostrup Tax (direktør ved Kvikne kobberverk til 27.07.1726), og Tax kjøpte finnerretten av ham for 20 riksdaler. Lars delte pengene med naboen Esten Faadal, som hadde vært med ham. Tax skrev videre om dette at "dend samme dag nemlig den 19de Aug: havde jeg med mig bemelte Bunde Lars Faadahl og de 4 mand, da jeg høvere op imod Lille Kletten eller fjeldet saa mig om, og fandt der en haand bred vittring som jeg lod lidt behugge, og da jeg saa denne var af god artt, lod min søn hugge lidt mer løst da jeg fornåm nogle faa malmblommer i vittringen". Tax ga ordre om å skrape vekk noe jord og fant så malmgangen 1½ lakter (omlag 3 meter) mektig. De fyrte også av en kruttsalve som ga fire tønner malm.

På bakgrunn av dette funnet ble fådalsgruva mutet og satt i drift samme måned av et partisipantskap (ansvarlig selskap av deleiere) på initiativ fra Brostrup Tax. Det nye verket fikk navnet Det Faadalske kobberverk. Et problem var likevel at Andreas Flor (død i Sverige 19.11.1768, 68 år gammel, sønn av hytteskriver Henrik Flor på Tolga), som

tidligere hadde funnet seg et gammelt skjerpet etter avdøde Anders Lossius ikke langt unna, hevdet å være førstefinneren. Bonden Elling Faadal var den som hadde vist det gamle skjerpet til Flor, og han ville også vise det til Tax, men Tax ville ikke ha noe med stedene til Flor å gjøre. Flor var nemlig blitt avslørt som bedrager og løgner etter at han noen måneder tidligere hadde fortalt at han hadde funnet sølv i Tron. (Den elleville historien stod i Arbeidets Rett 20.11 og 27.11 i 2009.)

Tax sendte et brev til overberghauptmann Gabel på Kongsberg den 08. oktober hvor han bekymret skrev om funnet og argumenterte det han kunne for at det var en selvstendig forekomst. Det lå mer enn 1000 skritt unna skjerpet til Flor, skrev han. Tax trengte ikke engste seg. Arrestordre var allerede utstedt på Flor. I brevet til Gabel fortalte Tax også at fådalsgruva tegnet seg bra, selv om malmgangen etter hvert var blitt noe mer kisig. Seksten mann arbeidet på den på tre steder, og i den første gesenken håpet Tax det ville være arbeid for vinteren. Hundre tønner malm og kis var allerede utvunnet.

Hovedgruva "Gud Allene Ære" i Gruvkletten.
Foto: Harald Horten.

Lille-Elvdals verk

Høsten 1723 sendte generalmajor Vincents Budde et brev til Overbergamet på vegne av seg selv og de andre partisipantene om muting av det gamle, forlatte Lille-Elvdals verk og inkorporering av dette i det nye fådalsverket. Han ønsket også å få det kombinerte verkets cirkumferens fastlagt. Overbergamet ga et positivt svar i brev av 19. november 1723, men ønsket flere opplysninger. Brostrup Tax hadde arvet en del økonomiske interesser etter sin far, blant annet hans andel av Lille-Elvdals verk, men verket hadde nå ligget brakk i flere tiår. I 1724 ble gruvene der mutet av det nye partisipantskapet og tatt med i fådalsverket.

Året 1724

Gruveekstraktet for 13. bergmåned 1724 er bevart og gir interessant informasjon om denne måneden og året som helhet. Hovedgruva het Gud Allene Ære, og i tillegg ble det drevet et skjerp kalt Solnaasen. Om noen andre skjerp heter det at "disse hviler". De ble kalt Bag Kletten, Lars skurff og Dend Mellem Gruve, Liawang, Guds Gave, Gies Kiønnen og Røe Hammer Vollen.

Gjennom året var det brukt 903 favner setteved og 600 kg krutt, og 1111 tønner malm var brutt. Det var utbetalt 1628 riksdaler i lønn. I 13. måned ble det utbetalt 103 riksdaler, altså noe under gjennomsnittet for året. Snaut 3 riksdaler av disse var for "Wand Wagt". De resterende 100 riksdaler fordelte seg med 87 riksdaler på gruva (30 tønner malm brutt) og 13 riksdaler på skjerp (6 tønner malm brutt).

Disse til sammen 36 tønnene malm lå langt lavere enn årgjennomsnittet. Hadde vanskelighetene allerede begynt å melde seg? Fordi verket enda ikke hadde noe fungerende smeltevesen, står det naturligvis bare om malm, ikke garkobber (det ferdig produserte kobberet). Siden lønnsnivået for arbeidere og betjenter ikke er kjent, går det ikke an å si eksakt hvor mange som arbeidet på verket. Anslagsvis kan det vel ha vært et 20-talls personer. Så har det kanskje også vært noen som bygde smeltehytta, men lønna deres står ikke i dette gruveregnskapet, som er undertegnet Niels Kiærulf, Broen 29. desember 1724.

13de Maanedes Gruve Extract
ved det faadalske Kaaberwerk Anno 1722

	Silvaner fonten	Liga Lam fonten	Pla. Stang fonten	Medel Lam fonten	Staal fonten	Carin fonten	Tran fonten	Tran fonten	Gedde fonten	Liga fonten	Anden fonten	En fald fonten	En fald fonten
	862	7 1 1	2 18 11	13 2	192	1132	66	1/2	3	80	1875	2522	2 23
Lompe Maanedes hlegang	862	7 1 1	2 18 11	13 2	192	1132	66	1/2	3	80	1875	2522	2 23
13 ^{de} Maanedes hlegang og jern													
Gud Alene Are	238	1 10	5	3	10	90	6		1	7	30	87	2 22
Skjorten Solnaasen	102				1	10				1	6	13	2 21
Skjorten Baakletten													
Lars Skurff og dend mellem jern													
Liawang Skurff													
Skjorten Gud Alene													
Skjorten Gies Kjønnen													
Skjorten Abetammer Valla													
Skurff													
Summa om 1722 Maanedes hlegang	902 8	8 11 2	3 3 11	16 2	203	2232	72	1/2	4	89	2111	2628	2 6

Breen d 29 Decemb 1722
M. Liawang

Gruveekstraktet for 13. bergmåned 1724.

Gruvene og skjerpene

Det har vært vanskelig å lokalisere skjerpene/gruvene. Hovedgruva Gud Alene Ære ligger lengst sør i østsida av Gruvkletten. "Lars skurff og dend mellem Gruve" ligger da nødvendigvis lenger nord, kanskje bare litt nord for toppen av Gruvkletten, der dagens kart har gruvetegnet. "Lars skurff" var kanskje til ære for Lars Faadal som fant malmgangen? Siden det var en "mellem Gruve" var det vel også en gruve lenger nord. Skillet mellom gruve og skjerp (skurf) var kanskje ikke skarpt? Det er i alle fall flere vannfylte åpninger videre nordover mot Raudhåmmåren. Den nordligste ligger omlag 700 meter fra hovedgruva. Det finnes i dag ingen voll ved Raudhåmmåren. "Gies Kjønnen" er i alle fall kjent. Dette skjerp ligger litt vest for nordenden av Savalen, omlag 100 meter vest for den store Gjestjønn

og omlag 20 meter sør for stien fra seterveien og inn til tjønna.

Malmen ble sikkert fraktet på isen over Savalen. Skjerp ble undersøkt på nytt av en Otterbeck, trolig i 1919. En del av denne sommeren lå han med familien på en av vangene på Gragodtet like i nærheten. Det ble ikke ny drift.

"Liawang" kan være Livangan (på kartet Lisætra), som ligger 1 km øst for Lomsjøen som igjen ligger 5 km nord-vest for nordenden av Savalen. I så fall må transporten av malmen ha vært en utfordring. De kunne ha trengt taubanen fra Røstvangen gruver som ble bygd nesten 200 år senere og passerte like ved.

*Skjerpet ved Gjestjønnna.
Dagens kart bruker navnet Gjøstjønnan, men
vatnet i den største er fint! Foto: Harald Hor-
ten.*

Toll- og tiendefrihet

Fådalsverket fikk etter hvert problemer. I en søknad fra 23. mars 1725 ble det bedt om tre års toll- og tiendefrihet i tillegg til de tre som Berg-Ordinansen foreskrev. I Fådalen hadde 3500 tønner malm blitt utvirket ifølge en rapport fra bergamtet den 7. september 1725, men malmgangen i hovedgruva hadde tapt mye av sin mektighet og malmkvaliteten var blitt dårlig. Etter befaring ble det bevilget 5 års toll- og tiendefrihet den 12. oktober 1725, og leveransene kom i gang i 1726.

Smelting

Smeltingen foregikk i 1726 ved "Det Faadalske verks smeltehytte". Dette kan nok ha vært Strøms hytte, men det kan vel kanskje også tenkes at den gamle smeltehytta til det Lille-Elvdalske verk kan ha blitt brukt før den nye sto ferdig. Den gamle lå ved Sølna, omtrent der Lovise hytte senere ble bygd.

Men i 1727 og senere nevnes Strøms smeltehytte ved navn. Den lå i Alvdal ved elva Sivilla. Før Strøms hytte ble bygd lå det kun to gårder i dette området, Strømmen og Storstrøm. Etter hvert vokste det fram et eget samfunn rundt hytta, og dette ble grenda Strømmen.

Kjørsel

Kjørselmenn eller kjørselforpaktere for frakt av kobber fra fådalsverket til partipantene var i årene 1726 og 1727:

Hans Bubakken (trolig Hans Hansen Bubakken, Kvikne (1684-1743))

Niels Hansen Storengen (trolig fra Storeng søndre, Kvikne, kjøpte Bredvasli 1726, død 1743)

Brynild Storengen (han overtok farsgården Storeng nordre, Kvikne, i 1733, (1690-1771))

Hans Storengen (trolig Hans Hansen fra Storeng søndre, Kvikne)

Jørgen Bjørgum (trolig fra Brattbost, Kvikne, bygsel på Bjørgan i 1725, (1691-1751))

Helge Bratbostad (trolig Helge Iversen Brattbost nordre, Kvikne)

Simon Bratbostad (trolig Simen Iversen Brattbost nordre, Kvikne)

Oluf Lycken (trolig fra Løkken, 144-1 på Kvikne)

Tore Jore av Faasett (trolig faren Jord-Tore Faaset i fødselsnotis 18.02.1725 i kirkeboka)

Hans Totlund (trolig Hans Nilsen Totlund fra Kvikne, skjøte på Totlund i 1715)

Erik Akerlien (kanskje fra Støren)

Otter Holtbrøt (muligens navn etter Høllbrott i Tyllidalen)

Madtz Krogen (klokker Mads Olsen Fløtten (1694-1765), kjøpte Krogen øvre på auksjon)

Troen Moen (trolig Tore Simensen Moen fra Kvikne, født omlag 1680)

Madame Lossius (Anne Cathrine Carstens, enken etter Anders Lossius)

Ole Sundlie (kanskje fra Støren)

Ole Simensen Brandvold (trolig Ola Fløtten, født 1673, fra Brandvold i Alvdal, bruker i 1723)

Lars Faadalen (trolig Lars Iversen Faadalen, (1680-1764), under Søndre Få-dalen (Smedhaugen))

Niels Nielsen Hyld (trolig fra Hylen på Kvikne, hadde vært skoleholder på Røros).

Partisipantskapet

Partisipantene i fådalsverket i 1726 var (med antallet parter, hver på 1/16): Generalmajor Budde (1), von Ahnen (3), von der Osten (1), oberst Storm (1), justisråd Schjelderup (1), cancelliråd Angell (1), kammerråd Hans Morten Sommer (1), Anna Tønsberg, kommerseråd Schøllers enke (2), rådmann Dons (1), assistensråd Christian Schøller (1), Bernhard Ludvig von Simmeren (1), Brostrup Tax (2).

Partisipantene hadde alle tilknytning til Trondheim eller omegn. Vin-

cents Budde (1660-1729) ble under Den store nordiske krig, i 1718, utnevnt til kommanderende general nordafjells. Han organiserte forsvaret av Trondheim og Trøndelag mot general Armfeldt. Otto Friderich von der Osten (død 17.02.1728) var fra 31. desember 1709 oberst og kommandant i Trondheim. Christian Ulrich Storm (død 30.03.1727) var fra 29. november 1716 oberst og sjef for 2. Trondhjemske nasjonale infanteriregiment. Partisipanten von Ahnen var trolig sønn av Iver von Ahnen (1657-1722), stiftamtmann i Trondhjems stift. Ove Sørensen Schjelderup (1674-1756) ble i 1704 amtmann i Nordlandene og senere justisråd, etatsråd og konferensråd i Trondheim. Lorentz Angell (1692-1751) ble senere med sin farsarv og oppkjøp sammen med broren Thomas blant de aller største partisipantene i rørosverket. Tittelen som kanselliråd var kjøpt! Hans Morten Sommer (1678-1734) var som ung understiger ved Løkken verk. Der ble han også partisipant. Han var hospitalforstander i Trondheim og kammerråd. Paul Dons (1689-1748) var både rådmann og stadsfysikus i Trondheim. Som stadsfysikus overtok han i 1715 etter Joachim Irgens. Christian Schøller ble assistensråd i Overhofretten 11. november 1707. Han var sønn av viselagmann Christopher Schøller (1630-1681). Bernhard Ludvig von Simmeren finnes rundt 1732 på gården Stubban i Orkdal. Det var trolig samme von Simmeren som var direktør ved Løkken verk helt først på 1700-tallet. Brostrup Tax (død 08.10.1738 på Løkken verk i Meldal) var som ung overstiger ved rørosverket og den første skoginspektør nordafjells. Han kom i

1707 til Kvikne hvor han var overstiger og senere direktør ved verket der.

Under Den store nordiske krig prøvde en svensk armé under general Armfeldt å innta Trondheim i 1718. En avdeling på 700 finske ryttere av denne hæren, under ledelse av generalløytnant De la Barre, rykket i desember sør- over mot Nord-Østerdalen på jakt etter kobber og proviant. Tax ble tatt til fange og var nær ved å bli henrettet. Han klarte å unnsnippe fra svenskene mens de var på vei til Røros. Dette var rett før jul i 1718. Tax forteller at han "... maatte fly for fienden, siden jeg slap igjen af deris Hænder, igjennem Østerdahlen til Gudbrandsdahlen, self fierde, som var en kostbar, haard og Travalius Reise i en forfærdelig Kulde, efterladende min Hustrue og mange smaa Børn hiemme i stor Hierte Sorg og Bedrøvelse".

Kvikneverket gikk dårlig på 1720-tallet, og Tax sa fra seg direktørstillingen i 1726 for å bruke all sin tid, alle sine krefter og alle sine penger - og mye fra kreditorene - på fådalsverket. Brostrup Tax var sønn av Jacob Mathias Tax, direktør ved rørsverket og bergmester nordafjells. Jacob Mathias kom sammen med to brødre fra Tyskland til Norge i 1652.

Partisipantene bakker ut

Fådalsverkets regnskaper ble undertegnet av berg- og proviantskriver Niels Thomassen Kiærulf (født 09.06.1685 i Aalborg stift, begravet 30.05.1728 på Tynset) og hytteskriver Friderick Andersen, kalt Friederich Andersen Junchans, hytteskriver ved Fådals verk, den

5. februar .1728 i Trondheim bytingsprotokoll (1725-1728, fol. 294a). Verket rakk bare å produsere 185 skippund garkobber før det ble endelig forlatt av partisipantene i 1728. Det hadde da kostet dem 24.000 riksdaler og gitt et tap på 10.000 riksdaler.

Tax fortsetter

Brostrup Tax eide av fådalsverket og fortsatte en viss virksomhet der for egen regning etter nedleggelsen i 1728. Allerede samme år foretok han smelting som ga drøye 5 skippund kobber, og i 1729 ble det produsert drøye 9 skip-pund. Sammen med de 12 skippund som ble produsert i 1730 ble dette kobberet levert i Trondheim, men der var tollerne usikre på om tollfriheten fremdeles gjaldt og krevde derfor toll. Brostrup skrev et brev til Rentekammeret i København (kan sammenlignes med dagens finansdepartement) den 28. mars 1731 og klagde på tollen som fådalskobberet var blitt ilagt. Han forteller at da partisipantene forlot fådalsverket i 1728, bestemte han seg for å bli og drive hele verket videre. Han hadde da tapt 1700 riksdaler, men var førstefinner og syntes ikke bare at han kunne forlate det, selv om økonomien hans var dårlig. Han håpet at det med tiden kunne komme et nytt partisipantskap. Han hadde fått muting av bergamet i forståelse med de forrige partisipantene.

Tollfrihet igjen!

Sønnen Gothelf Tax drev verket i farens

fravær. Brostrup hevdet at tollfriheten varte ut år 1730 og mente at det ville være en stor urett om tollen ikke ble tilbakebetalt. Saken var nok allerede ordnet. Den 27. januar 1731 hadde Rentekammeret sendt et brev til bergamtet og skrevet at fordi smeltevesenet ved fådalsverket ikke var i full drift før i 1726, skulle de 5 fritaksårene regnes fra og med da og fram til slutten av 1730. Men i 1731 ble årets leveranse av 17 skippund kobber avgiftsbelagt, fordi det ikke var gitt nytt fritak, som det heller ikke er funnet noen søknad om. Kongen skulle også ha sin tiendepart, men det største sjokket var at Brostrups kreditorer la beslag på resten, som blant annet skulle vært brukt til arbeidernes årslønn.

Arbeiderne krever sin lønn

De ti arbeiderne ved gruva og smeltheytta skrev et brev til bergamtet den 28. mars 1732 og ba om at deres lønnskrav måtte prioriteres. Arbeiderne var:

Iver Grøtlie (fra Kvikne)

Erick Mathiesen (kanskje fra Dybsjølien, Røros, (1675-1748), død i Alvdal)

Even Toresen Moe (fra Kvikne?)

Even Olsen (fra Strømsbakken, Alvdal, (omlag 1710-1763), røstvender)

Esten Toresen (fra Lonåsmoen, Tynset, flyttet til Estenshaugen, Alvdal, (1694-1742), ved Baugsberg gruve i 1739)

Haldor Joensen (Haldos, Alvdal, (1689-1762))

Bersvend Caspersen (Kroken mellom, Tynset (1702-1765), ved Strøms hytte i 1762)

Ole Olsen (kanskje fra Sandeggen, Alv-

dal, flyttet til Plassgård, Alvdal, (1699-1766), eller kanskje fra Lillesteien søndre, Alvdal, flyttet til Strømmen, Alvdal, så til Hauen, Alvdal, (1692-1754), malmknekt)

Esten Torstensen (fra Pikmoen, Alvdal, (1685-1765), hytteknekt, i 1762 ved Rødal gruve)

Ole Olsen Brevad (fra Kvikne)

Bergamtet skrev videre til Rentekammeret den 10. mai 1732 at ingen måtte driste seg til å ta av kobberet før arbeidere, bønder og leverandører hadde fått sitt. Et problem var det likevel at en lignende sak fra Løkken verk da ble ført for høyesterett. Bergamtet ba derfor om kammerets innstilling før det la hånd på noe. Det hadde dessuten gitt Tax, som det omtalte som en fattig mann, beskjed om å forfatte en likvidasjonsregning.

Pengemangel

Med sin konstante pengemangel er det en gåte at ikke Tax på forhånd prøvde å få toll- og tiendefriheten forlenget. Han visste jo hva som ville komme, men kan kanskje ha trodd at verket ville bære seg, slik at det ikke ville nytte å søke. Produksjonen hadde jo tross alt vist stigning de årene. Da en søknad burde ha blitt sendt var nok Tax i København. Sønnen Gothelf var hans stedfortreder ved verket, og faren kan kanskje ha gått ut fra at han tok seg av saken?

Brostrup Tax skrev til Rentekammeret den 22 januar 1732 og ønsket avgiftene for 1731 tilbakebetalt, siden verket hadde blitt drevet med zibus (ekstrainnbetalinger) siden han tok over i

1728. Etter ønske fra kammeret ble verket befart, og både stiftbefalingsmannen og bergamten bekreftet at verket var i store vanskeligheter. Tax skrev et nytt brev den 12. juni og ønsket en kongelig resolusjon. Han fortalte at verket ble drevet med godtfolks kreditt og med hjelp fra arbeiderne og bøndene, som kobberet hadde dekket betalingen til. Selv hadde han ikke kunnet ta ut noe lønn. Han kunne mot sin vilje bli nødt til å forlate verket, selv om utsiktene nå ga håp om varig drift. Han håpet stadig på at med toll- og tiendefrihet kunne verket bære seg, og på at avgiftene fra 1731 skulle tilbakebetales.

Antagelig kom brevet for sent til å ha noen virkning. Seks års ny toll- og tiendefrihet fra årets begynnelse ble bevilget ved kongelig resolusjon av 20. juni 1732. Men intet ble sagt om 1731, og det var en kalddusj. Bare tiendekobberet gjorde at det røk rundt 125 riksdaler for Tax, og det hadde han absolutt ikke råd til. I 1732 ble det levert 22 skippund kobber med den nye toll- og tiendefriheten.

Brostrup, Gothelf og en del lokale krefter holdt virksomheten gående, men i svært liten skala. Fram til 1737 var fådalsverkets gjennomsnittlige årsproduksjon omtrent 14 skippund, nok til å fullaste en karavane på 20 kløvhester.

Borgermester Hagerup overtar

Naturligvis ble det underskudd fremdeles, og Tax var til slutt ikke i stand til å betale for kjørsler og arbeid. Han søkte støtte hos borgermester Hans Hagerup i Trondheim, som overtok verket i 1737. Ved smeltehytta lå det fremdeles

igjen 3½ skippund kobber som tilhørte Tax. Tidligere proviantskriver Christopher Dorph, som hadde lånt Tax 150 riksdaler i 1720, ville ta arrest i det for å få dekket sitt krav. Fådalsarbeiderne ble innkalt som vitner ved rettmøtet 06. desember 1737 på Tynset, fordi deres lønnskrav hadde prioritet. Arbeiderne var: Esten Torstensen, Bersvend Caspersen, Bersvend Pedersen, Haldor Jonsen, Arne Carlsen, Even Olsen Røstvender, Avle Olsen, Erick Mathiesen, Salomon Ericksen, Iver Ellingsen, Simon Pedersen, Esten Thoresen Lundaasen, Jon Simensen. Bare Esten Torstensen og Haldor Jonsen møtte, og de hadde fått sitt.

Borgermesteren og Fåsetbru

Borgermester Hagerup kjøpte gårdparten Fåsetbru. Hagerup gjenopptok også Baugsberg gruver i Alvdal i 1739. På gården Fåsetbru Nordre står et flott, stort og solid 2-etasjers stabbur fra 1724. Den dyktige tømmermannen har satt opp et annet stabbur på Tynset samme år, men stabburet på Fåsetbru er mye større. Det er antagelig brukt som provianthus for fådalsverket. Mentz Gundelach (født omlag 1703, død 10.06.1766 i Alvdal) var bergskriver eller proviantskriver og bodde på gården da fådalsgruvene var i drift. Da gruvene gikk inn i Fredriksgaves kobberverk, flyttet Gundelach til Plassen i Alvdal.

Skjebnefellesskap

Gothelf Tax hjalp sin far Brostrup med driften av fådalsverket og var i de siste

Døra på provianthuset med årstallet 1724.

Foto: Harald Horten.

år av farens liv hans kompanjong og medansvarlige. Det er bevart en oversikt "over noen små smeltinger ved det Faadalske kobberverk som forrige direktør ved Innsatske kobberverk Brostrup Tax som interessant udi hans fraværelse ved sin sønn Gothelf Tax for dem selv har sammenbragt, bekostet og smeltet i år 1730". Smeltingene ble gjort i perioden 13. mars - 10. juni i 1730 og ga 12 skip-pund garkobber. Verket nøt fremdeles toll- og tiendefrihet, men det måtte betales 6 riksdaler i aksise for dette kobberet.

Ved skiftet etter Brostrup Tax på Neby den 29. juli 1739 ble det lagt fram en skrivelse til Hagerup, datert Trondheim 29. august 1736, "hvored de [Brostrup og Gothelf] forbinder sig, Een for begge og begge for Een at være ansvarlig til, og betale alle hvis forskud

der hr Borgemester Hagerup gjør, og har gjort til det Faadahlske Kaabber Verckes Driffes fortsettelse".

Den 23. september 1737 undertegnet de to i Trondheim en bekreftelse på at de skyldte Hagerup 573 riksdaler 3 ort 13 skilling. Ved skiftet ble det presisert at dersom boet ikke gav dekning for Hagerups krav, skulle Gothelf Tax være ansvarlig for resten. Av kravet på nesten 1185 riksdaler fikk Hagerup bare de 290 riksdaler som auksjonen over Nyløkka (Taksgarden på Kvikne) ga. Dermed hadde Gothelf allerede arvet farens økonomiske problemer.

Gothelf Tax

Gothelf Tax (født 1708 på Kvikne, død 28.08.1749 på Tynset) drev sammen med faren fådalsverket. Rett etter farens død ble han overstiger ved det Faadalske kobberverk. Instruksen er datert 22. januar 1739 og undertegnet av C. Schøller, Petter Qvale, Jens Worm, A. Rogert og O. C. Wium. Verkets eier var da borgermester Hans Hagerup i Trondheim, og det fikk den 26. mars 1739 nye 3 års toll- og tiendefrihet, som igjen ble fornyet den 6. november 1742 og 27. januar 1746.

Gothelf bodde på "Strøms Engen". Han står som oppsitter på Lian ved koppskatten i 1743. Gothelf Tax og provianskriver Mentz Gundelach betalte 2 riksdaler hver i koppskatt, men ellers var deres økonomiske tilstand svak. De hadde begge 10 riksdaler i måneds-lønn.

Fra siste kvartal 1743 er det bevart en oversikt over smeltinger ved Strøms smeltehytte i Alvdal som ga 22 skip-pund

garkobber som var fra det Faadalske kobberverk. Driften ved det Faadalske kobberverk sluttet angivelig i 1747, og siden starten i 1722 hadde verket produsert i overkant av 743 skippund garkobber. Ved skifteregistreringen etter Gothelf den 26. september 1749 ble han kalt "hyttemester ved Strøms hytte under Friderichsgaves Kaaberverck". Verket ble solgt samme år, så i 1749 var det slutt både for det Faadalske kobberverk og for Gothelf Tax.

Fredriksgaves kobberverk

Det første malmsfunnet i Folldal ble gjort i 1745. Hvem som var finneren har vært diskutert, men Hans Hagerup hadde i alle fall sine skjerpere ute. Det som videre er sikkert, er at fådalsverkets folk var først ute med å registrere funnene og undersøke dem på bergmannsmessig vis. Hagerup fikk mutingsbrev på forekomsten høsten 1745. Allerede i februar 1746 ble den første folldalsmalmen smeltet ved Strøms hytte.

Hagerups folk fortsatte utbyggingen av gruveanlegget, men ut på høsten fikk de besøk fra Gudbrandsdalen, med beskjed fra futen der om at fådalsfolket straks måtte forlate anlegget og malmbeholdningen. Alt skulle overlates til arbeidere fra Fredriksgaves kobberverk, som var et interessentskap som fra omlag 1740 hadde arbeidet for å ta opp igjen det gamle kobberverket på Sel i Gudbrandsdalen. Kravet ble bestemt avvist. Det ble en konflikt som ikke fikk sin løsning før sommeren 1747. Da klarte bergassessor Joachim Hagerup, sønn av Hans Hagerup, å få til et forlik.

Fredriksgaves kobberverk skulle kjøpe gruvene, malmen og bygningene i Folldal av Hans Hagerup for 2200 riksdaler. Hagerup skulle også få fem prosent av eierinteressene i selskapet og inntekter for utleie av Strøms hytte i minst to år. Etter denne avtalen fikk anlegget i Folldal de kongelige driftsprivilegiene i 1748, i praksis overført fra Sel til Folldal.

Hagerup satt fremdeles med fådalsverket. Det hadde hele tiden vært en torn i øyet for rørsverket som ikke ønsket konkurranse om skogen. Hagerup hadde tilbudt rørsverket å kjøpe fådalsverket for 800 riksdaler, men tilbudet ble avslått som ganske urimelig. Det var neppe bare prisen som var uakseptabel. Partisipantene var nok heller ikke fornøyd med den karakteristikken de fikk av den brysomme konkurrenten under forhandlingene. Han beskrev dem som "gjenstridige, umettelige gierrige, stoere Hycklere, med umaadelig force attraende efter hans Eyendeele og hans egen Ruin", fordi de ikke ville anta hans "kiærlige og reasonable Tilbud"! (Rørsboka bind II, side 133)

Enden ble at Hans Hagerup 8. desember 1749 solgte fådalsverket til Fredrik von Rappe og medinteressenter ved Fredriksgaves kobberverk i Folldal for 1800 riksdaler. Overdragelsen ble tinglyst den 25.02.1750, og de to verkene ble da formelt slått sammen.

De tre fådølene

Lars Faadal som fant malmgangen må være den Lars Iverson som finnes under Søndre Fådalen (Smedhaugen), 112-1 (Tynset bygdebok side 346). Han

står som bruker i 1721, og svigersønnen får skjøte 28. juni 1738 av en av Anders Lossius' s arvinger. Navnet Smedhaugen har bruket fått fordi det har stått ei smie på denne haugen. Smeden hadde arbeid for gruva i Gruvkletten like nordafor, sier bygdeboka. Lars er også nevnt som husmann under Fådalen Nordre (Vangen Nordre), 111-1 (Tynset bygdebok side 336). Her hadde Esten Oleson på Fremmergård (Fådalen Søndre), 112-10, fått bygsel i 1704 (Tynset bygdebok side 356). Elling Oleson står som bruker i 1715. Det var trolig denne Elling som viste Andreas Flor det gamle skjerpel etter Anders Lossius. Esten var antagelig naboen som Lars delte de 20 riksdaler med. Esten og Ole var kanskje brødre?

Forklaringer

- fol. – nummer på et ark i en bok (foliant). Første side betegnes "a", neste side "b".
- riksdaler, 1 rd = 4 ort = 96 skilling = 3,20 kr.
- skippund, 1 skp = 159,8 kg.

Trykte kilder

- J. F. Voss: Forsøg til en norsk bergverks-historie. Publisert av Bergverks-nyt 1911.
- Bjørn Bækkelund og Stig Johan Kalvatn (red.): Follidal verks historie omlag 1745-1993.

Utrykte kilder

- Riksarkivet i Oslo, arkivet etter Overbergamtet, innkomne brev pakke 13 (1722), brev fra Tax til Gabel 08.10.

1722, der bl.a. funnet er beskrevet. Arkivet etter Morten Thrane Brün-nich, foliant 6 og kvartbind 15.

- Stattholderarkivet, DX ymse pakkesaker pakke 67, med gruveekstrakt 1724.
- Arkivet etter Rentekammeret, realistisk ordnet avdeling, bergverksvesen pakke 37 og 40 bekrefter 5 års toll- og tiendefrihet fra 1725, se også arkivet etter Rentekammeret, bergverkssaker, kopibok nr. 9 (1724-1726) og nr. 11 (1728-1731), dato 18.11.1730 (omtaler også de 3500 tønner malm) og 27.01.1731.
- Kopibok nr. 12 (1731-1733), sidene 297, 367, 369 og 370.
- Innkomne brev og journalsaker, pakke 18 (1729-1730), om de 5 skp 1728, pakke 19 (1731) og pakke 20A (1732).
- Arkivet etter Rentekammeret, bergverksregnskaper, kobberaksise (1728-1739).
- Arkivet etter Rentekammeret, bergverkssaker, kongelige resolusjoner pakke 138 (1731-1736).
- Arkivet etter Overbergamtet, skifte/-pante/publikasjonsprotokoller, pakke 4.
- Arkivet etter Rentekammeret, fogde-regnskaper, Solør og Østerdalen, pakke 886 (1744).
- Statsarkivet i Trondheim, arkivet etter Hans Ulrik Mølmann.
- Helga Reidun Nesset har vist vei til skjerpel ved Gjestjønnna og gitt opplysninger om undersøkelser der foretatt omlag 1919.

Bergmannsslekten Tax

Harald Horten, Stig Nyberg og Simon Trøan kom i november 2009 ut med en bok om de tre brødrene Tax som kom fra Tyskland til Norge i 1652 – og deres etterkommere. Det er en stor etterslekt i Alvdal, Tynset, Os og Ålen. Det står mer på nettstedet www.slektentax.com Her finnes også lenke til artikkelen om Andreas Flor.

Om forfatterne

Harald Horten er født i 1945 i Tyllidalen. Han har universitetsutdannelse i realfag og har undervist på universitet, høyskoler og videregående skole.

Simon Trøan er født i 1980 på Tynset. Han har en bachelorgrad i historie og har fra 2006 vært konsulent i Riksarkivet i Oslo.

Stig Nyberg er født i 1945. Han har universitetsutdannelse i realfag og har vært systemutvikler ved Norsk Data A/S og andre databedrifter.

Harald Horten
Schøllers gt. 3,
7043 Trondheim
E-post: harhort@online.no

Simon Trøan
Sandefjordgt. 3A
0464 Oslo
E-post: simontr@online.no

Stig Nyberg
Dybwads gt. 7,
0367 Oslo
E-post: stigny@online.no